
ГОРТАЮЧИ ПЕРШІ СТОРІНКИ ІСТОРІЇ: ДАВНІ ЗБИРАЧІ ТА МИСЛИВЦІ

Україна є найбагатшою на пам'ятки кам'яної доби країною Східної Європи. Пояснюється це її географічною позицією на шляху із Середземномор'я на східноєвропейські рівнини. Саме цим шляхом через територію України рухалися на схід Європейського континенту найдавніші людські істоти, перші Homo Sapiens, носії різних культурних традицій палеоліту, мезоліту та неоліту Європи. З Балкан через Україну поширювалися навички землеробства та скотарства, розселялася людність славетного Трип'їлля.

Багатюща джерельна база кам'яної доби зробила Україну своєрідним полігоном для вивчення найдавнішого минулого Східної Європи для кількох поколінь не лише українських, а й зарубіжних археологів. Не випадково саме в Україні біля м. Лубни у 1873 р. була відкрита перша в Російській імперії палеолітична стоянка Гінці, вивчення якої заклало підвалини палеолітознавства Східної Європи.

Провідну роль у вивченні кам'яної доби України вже понад століття відіграють дослідники київської школи археологів-первісників. Її фундаторами були видатні науковці початку ХХ ст. — Вікентій Хвойка, Федір Вовк, Петро Єфименко, Микола Біляшівський, які першими застосували передові на той час методики європейської археології до вивчення пам'яток кам'яної доби України. З тих пір первісна археологія України була і є органічною складовою загальноєвропейської археологічної науки.

Разом з тим, на розвиток археології в Україні суттєво впливав політичний режим СРСР. Жорстка адміністративна система сприяла чіткій організації науки, регулярному фінансуванню польових досліджень та публікацій, що мало позитивний вплив на вивчення найдавнішого минулого Східної Європи. Однак, «залізна завіса» утруднювала контакти з єв-

Деякі пам'ятки, досліджувані за роки Незалежності. Вказані пам'ятки, яким присвячено нариси розділу

ропейськими колегами, занадто жорсткий бюрократичний контроль стримував ініціативу науковців, а періодичні репресії проти інтелігенції нищили науковий потенціал. Усе це стримувало розвиток археології в УРСР, зокрема й археології кам'яної доби, спричинюючи певне відставання від європейської науки.

Затяжна економічна криза доби Незалежності суттєво стримує вивчення кам'яної доби України, оскільки дослідження на сучасному науковому рівні потребують значних фінансувань. Разом з тим, відкрилися широкі можливості співробітництва з колегами з Європи та Америки та залучення зарубіжних коштів для археологічних досліджень в Україні. Спільні дослідження пам'яток кам'яної доби України разом із колегами з Польщі, Німеччини, Франції, Бельгії, Британії, США, Японії коштом західних грантів стали потужним стимулом розвитку археології кам'яної доби в незалежній Україні.

Попри згадані негаразди, Україна належить не лише до найбагатших на пам'ятки кам'яної доби ре-

гійонів Європи, але й до країн із досить високим розвитком археології епохи каменю. Більш ніж столітні зусилля кількох поколінь дослідників у галузі польових досліджень, типолого-статистичного аналізу крем'яних комплексів зумовили розробку визнаної за головними параметрами культурної періодизації палеоліту, мезоліту та неоліту України. Вагомим внеском до вивчення складних соціально-економічних проблем кам'яної доби є запропонована українськими дослідниками оригінальна методика реконструкції мисливських суспільств шляхом етно-археологічного моделювання.

Археології кам'яної доби України присвячено тисячі статей і понад 60 монографій, більшість яких написали співробітники відповідного відділу ІА НАН України. Завдяки їхнім зусиллям протягом останніх двох десятиліть виходить друком періодичне видання ІА НАН України «Кам'яна доба України», 21-й випуск якого побачив світ. Безумовно великим досягненням у вивченні найдавнішого минулого України є вихід в Оксфорді (Великобританія) колективної фундаментальної монографії англійською мовою. Усе це — результат наполегливої праці кількох поколінь дослідників. Провідну роль серед них ось уже понад століття відіграє київська школа археології кам'яної доби, осередком якої є відділ археології кам'яної доби ІА НАН України, а також Археологічний музей ІА НАН України, кафедри археології НаУКМА та КНУ ім. Т. Шевченка.

Останніми роками з різних причин, зокрема і внаслідок російської агресії в Криму і на Донбасі, дезінтегрувалися п'ять регіональних осередків ар-

Розкопки стоянки неандертальців поблизу с. Андріївка на Кіровоградщині

*Розкопки стоянки
Бармаки у м. Рівне*

хеології кам'яної доби — Кримський, Луганський, Донецький, Одеський, Львівський. На сьогодні Київ став єдиним потужним центром з вивчення епохи каменю країни, де сконцентровано 90 % фахівців. Поза межами столиці у відповідній проблематиці працюють лише поодинокі дослідники, яких можна перерахувати на пальцях рук.

Разом із тим, за 30 років Незалежності маємо суттєвий прогрес у вивченні кам'яної доби України. Він став можливим завдяки напрацюванням кількох генерацій українських дослідників другої половини ХХ ст.: П. Єфименко, С. Бібіков, І. Шовкопляс, В. Даниленко, Д. Телегін, Ю. Колосов, В. Гладилін, В. Станко, В. Непріна, С. Смирнов, М. Гладких, О. Кротова, Л. Залізняк та ін.

Попри економічні негаразди доби Незалежності в різних регіонах України тривають щорічні польові дослідження пам'яток палеоліту, мезоліту та неоліту. Зокрема майже 20 років тривали масштабні щорічні розкопки різноманітних пам'яток кам'яної доби у Центральній Україні, в басейні р. Велика Вись поблизу Новомиргорода.

За два десятиліття щорічних польових робіт комплексної експедиції відділу кам'яної доби ІА НАН України та НаУКМА на чолі з Л. Залізнякам досліджено 1350 м² стоянок, на яких виявлено понад 170 тис. крем'яних артефактів. Завдяки

цим роботам ліквідована біла пляма в центрі палеолітичної карти України. Це дозволило синтезувати в єдину культурно-хронологічну періодизацію верхнього палеоліту України численні регіональні періодизації палеоліту басейнів Середнього Дніпра, Дністра, Десни, Криму, Донбасу, Надчорномор'я.

У Криму тривали інтенсивні дослідження багаточисельних стоянок Сюрень I, Старосілля, Кабазі II, Кабазі V, Чокурча I, Буран-Кая III, Карабі Тамчин, Заскельне V, Карабай I, які проводила міжнародна Кримська палеолітична експедиція. Результати цих багаторічних розкопок інтернаціональним колективом вчених на чолі з В. Чабаєм, що тривали до 2014 р., разом з матеріалами численних стоянок поблизу м. Білогірськ, стали підґрунтям для розробки хроно-стратиграфічної схеми середнього палеоліту Криму.

Важливі результати у вивченні епіграветської культурної традиції верхнього палеоліту України отримані в процесі розкопок міжнародними експедиціями ІА НАН України стоянки Бармаки на околиці м. Рівне.

В. Степанчук дослідив унікальну стоянку ранньої пори верхнього палеоліту Міра під Запоріжжям. Дослідник активно займається проблемою первинного заселення території України людиною, а також вивчає питання культурно-хронологічної періодизації нижньої й середньопалеолітичних пам'яток України, господарської та соціальної специфіки неандертальського населення, взаємин давньої людини і довкілля, проблематику технології кременеобробки в ранньому палеоліті тощо.

Велике наукове значення мають багаторічні дослідження нижньопалеолітичних пам'яток біля смт Меджибіж на Хмельниччині. Тут знаходяться унікальні, одні з найдавніших в Україні археозоологічні пам'ятки із залишками вогнищ, рештками впольованих тварин, кам'яними виробами віком між 1,2 і 0,4 млн. років.

Упродовж багатьох років на Донбасі поблизу м. Амвросіївка О. Кротова розкопувала унікаль-

*Гінці, розчистка
решток жителів з
кісток мамонтів.
Кліше
Л. Яковлевої*

ну стоянку палеолітичних мисливців з розташованим поруч кістковищем забитих 19 тис. років тому сотень бізонів. Отримані матеріали дозволили не лише провести культурну диференціацію верхнього палеоліту Донбасу, але й реконструювати важливі деталі способу життя мисливців на бізонів азово-чорноморських степів у палеоліті.

Л. Яковлева разом з французькими колегами багато років досліджує поблизу с. Гінці на Полтавщині унікальну стоянку мисливців на мамонтів з житлами з кісток гігантів льодовикової доби. Вона ж підготувала фундаментальне дослідження мистецтва верхнього палеоліту України, в якому витвори первісних митців з України проаналізовані на широкому тлі мистецтва кам'яної доби Європи.

Великі польові роботи на палеолітичних пам'ятках заходу України за доби Незалежності розгорнув львівський археолог О. Ситник разом з польськими колегами. Добуті ним матеріали та яскраві колекції з Подністрів'я з багаторічних розкопок О. Черниша лягли в основу перегляду культурно-стратиграфічної колонки палеоліту басейну Дністра. Значний

прогрес маємо у вивченні палеоліту Подністров'я завдяки багаторічним дослідженням Л. Кулаковської, В. Усика разом із зарубіжними колегами.

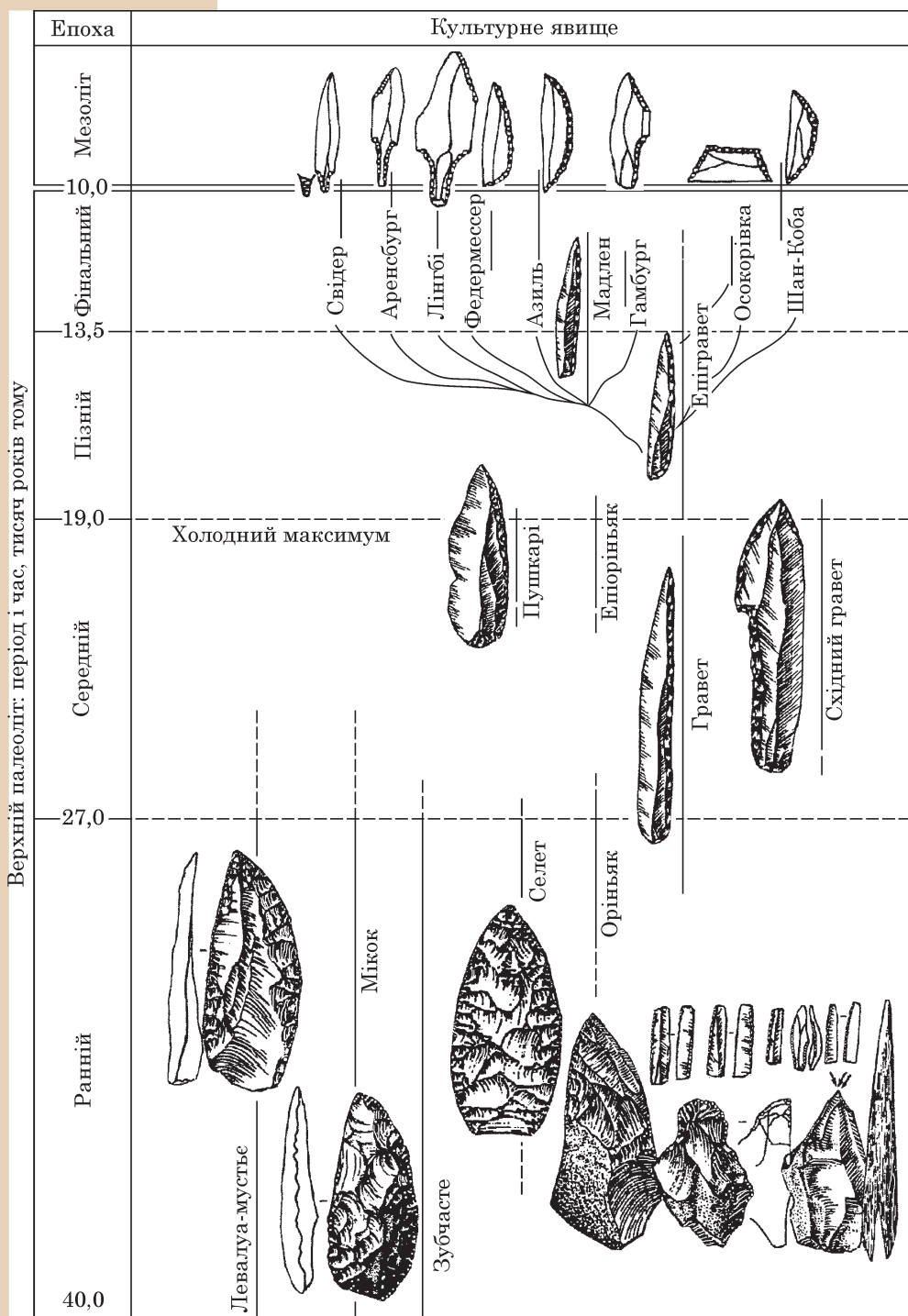
Кількома поколіннями українських дослідників кам'яної доби більш ніж за сторіччя створена критична маса археологічних матеріалів, що за доби Незалежності дозволила синтезувати напрацювання попередників у сучасну цілісну культурно-хронологічну періодизацію кам'яної доби країни. Зупинимося на головних її етапах, сучасні уявлення про які склалися саме в часи Незалежності.

Відповідно новітнім дослідженням палеоліт України ділиться на три послідовні фази розвитку: ранній (1 млн. — 300 тис. років тому); середній (300—40 тис. років тому); верхній (40—10 тис. років тому). Кожному етапу властивий свій тип людських істот — гейдельбержці, неандертальці, сапієнси відповідно. Перші людські істоти (скоріш за все, пізні архантропи або гейдельбержці) просунулися на територію України близько 1 млн. років тому (стоянки Королево, Меджибіж, Гаспра, Артек) з Балкан та Центральної Європи. Схоже, що відвідини Південно-Західної України архантропами були спочатку спорадичними і в періоди похолодань людські істоти надовго полишали регіон. Лише в середньому палеоліті, приблизно 130 тис. років тому в горах Криму, на узвишсях Правобережжя, передовсім у Подністров'ї розселилися постійні мешканці неандертальці (палеантропи). Низинні рівнини півночі та Лівобережжя України, зокрема Полісся, судячи з даних археології, були заселені значно пізніше — наприкінці палеоліту.

Палеантропи полишили на півдні та заході України пам'ятки з крем'яними виробами трьох головних типів (індустрій) — муст'є двобічне (мікок), муст'є одnobічне (левалуа-мустьє), муст'є зубчасте. Вважається, що перший з них генетично пов'язаний із середнім палеолітом Центральної Європи, другий — з Балканами. Усі три зазначені мустьєрські індустрії продовжили свій розвиток і на початковій фазі наступного верхньопалеолітичного періоду.

За тридцять років Незалежності українські вчені провели фундаментальні дослідження верхнього

НАЙДАВНІШЕ МИНУЛЕ УКРАЇНИ: ЕПОХА КАМЕНЮ

Періодизація верхнього палеоліту України

палеоліту Надчорномор'я, Центральної України, Подністров'я та Поділля, Середнього Подніпров'я, Надпоріжжя, Волині, Подесення. За доби Незалежності сформувалася сучасна схема періодизації та культурної диференціації верхнього палеоліту України.

Рання пора верхнього палеоліту (далі ВП) в Європі розпочалася 40 тис. років тому з приходом на заселений неандертальцями континент *Homo sapiens* і закінчилася вимиранням палеантропів близько 30/28 тис. років тому Співіснування двох типів людських істот із різними традиціями обробки кременю початкової пори ВП відбилося на культурній строкатості. Археологічні джерела дозволяють виділити на території України три основні типи пам'яток.

Перший представляє типові неандертальські технології середнього палеоліту; другий тип демонструє верхньопалеолітичні новації, які асоціюють з *Homo sapiens*, а третій напрям по суті є синтезом двох перших. Середньопалеолітичні традиції представлені стоянками Криму, матеріали яких належать до мікоксського та левалуа-мустьєрського технокомплексів, а також зубчастим мустье материкової України. Класична верхньопалеолітична технологія, яку пов'язують зі щойно прибулими до Європи сапієнсами, або кроманьйонцями, представлена оріньяком. Синтез архаїчних середньопалеолітичних технологій з технологіями кроманьйонців демонструють колекції кременю зі стоянок селетського типу.

Середня пора ВП України (27—19 тис. років тому) збіглася з різким похолоданням, у заключні етапи якого відбулось максимальне падіння температур у прильодовиковій Європі. Протягом усієї середньої фази ВП в Україні розвивалася граветська традиція, а на її заключних фазах — пам'ятки пушкарівського типу та епіоріньяцькі. Наприкінці середньої фази ВП 20—19 тис. років тому граветські мисливці на прильодовикову мегафауну середньої смуги Європи, рятуючись від різкого похолодання, відійшли на південь на Піренейський, Апеннінський, Балканський півострови та у Пів-

нічне Надчорномор'я. Внаслідок синтезу граветських традицій з епіориньяцькими в зазначених регіонах у часи максимального похолодання постало таке масштабне явище прильодовикової Європи як епігравет, численні пам'ятки якого відомі від атлантичного узбережжя Європи на заході до басейну Дону на сході.

Пізня фаза ВП почалася 19 тис. років тому після максимального похолодання і закінчилася 13,5 тис. років тому рауніським потеплінням, що знищило популяцію мамонтів у Європі. Домінантною культурною традицією цього часу не лише в Україні, а й на всій території від Атлантичного узбережжя Європи до басейну Дону був епігравет. На території України ця культурна традиція розвивалася в межах 19—12 тис. років тому до середини заключної фінальної фази ВП. Епіграветські мисливці полювали на великих стадних ссавців холодних степів та лісостепів: на півночі України на мамонтів та північних оленів, у південних степах — на бізонів та коней.

Зазначимо, що саме за доби Незалежності колективними зусиллями різних українських вчених (В. Станко, О. Кротової, Л. Залізняка, Д. Нужного, М. Оленковського, В. Чабая, І. Сапожникова, О. Ситника, Л. Яковлевої, П. Шидловського, Д. Ступака та ін.) досягнуто суттєвого прогресу у вивченні епігравету — масштабного явища пізньої пори верхнього палеоліту Європи, яке 19—12 тис. років тому було поширене на величезних обширах від Атлантики на заході до басейну Дону на сході, зокрема й на території України. Прояснилися генетичні витоки та механізм генези цієї визначальної для пізньої пори верхнього палеоліту культурної традиції. Закладені підвалини для вирішення складної проблеми культурної диференціації епігравету України на локальні варіанти та фази розвитку.

Яскравим, але короткотривалим епізодом розвитку епіграветської традиції на Середньому Дніпрі та в Подесенні є феномен широко відомих поселень з ефектними житлами з кісток мамонтів — Гінці, Межиріч, Кирилівка, Добраничівка, Мізин, Юдинове, Єлисеєвичі, Тимонівка та ін. Перші три пам'ятки

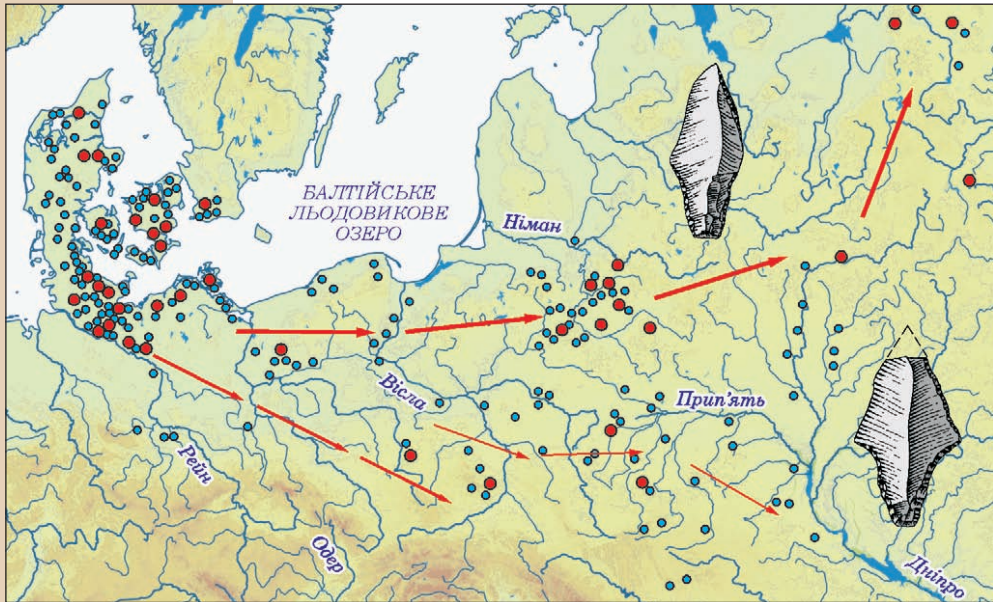
інтенсивно досліджувалися на сучасному науковому рівні за доби Незалежності. У ході розкопок стоянки мисливців на мамонтів в с. Оболоння на Десні знайдено унікальний витвір палеолітичного мистецтва — бивень мамонта з гравійованою схематичною композицією.

У степах півдня України епігравет представлений відомими стоянками мисливців на бізона Амвросіївка, Анетівка II, Велика Аккаржа, плідні дослідження яких тривали протягом останніх десятиліть.

Судячи з численних радіокарбонівих дат, стоянки мисливців на мамонтів функціонували наприкінці пізньої фази ВП — 15/14 тис. років тому. Край їхньому існуванню, схоже, поклало рауніське потепління близько 13,5 тис. років тому, що спричинило вимирання мамонтів у Європі і стало межею між пізньою та фінальною фазами ВП Європи. Однак епіграветська традиція обробки кременю продовжила свій розвиток у першій половині наступної, фінальної, фази ВП до 12 тис. років тому.

За новітніми даними граветські традиції на території України розвивалися протягом близько 20 тис. років: з 30 тис. років тому до заключних фаз ВП 12 тис. років тому. Під час максимуму похолодання 20—19 тис. років тому гравет трансформувався в епігравет, місцями з участю носіїв інших культурних традицій, зокрема епіоріньяка. У фінальному палеоліті на епіграветських традиціях на півдні України постали культури осокорівка і шан-коба.

Бивень мамонта з гравійованням зі стоянки Оболоння на Нижній Десні

Карта розселення мисливців на північного оленя культури Лінгбі близько 11 тис. років тому. Червоним позначено стоянки, синім — місцезнаходження окремих наконечників; стрілки вказують напрямки міграції носіїв культури

У **фінальній фазі** палеоліту (далі ФП) (13,5—10 тис. років тому) південний край відступаючого Скандинавського льодовика зафіксувався на північному березі Балтійського басейну. Початок ФП пов'язують з потеплінням Рауніс, яке близько 13,5 тис. років тому спричинило відхід краю льодовика з Південної Балтії на північ у Скандинавію. Внаслідок різкої зміни холодних періодів (Дріас I, II, III) потепліннями (Рауніс, Белінг, Алеред) вимерли мамонти, а їхнє місце в прильодовиковій Європі зайняли величезні стада північних оленів. Тому фінальний палеоліт нерідко називають добою північного оленя. Однак на півдні — в Північному Надчорномор'ї та Надазов'ї — продовжують доминувати степові копитні (бізон, кінь). Фінальний палеоліт закінчився різким потеплінням близько 10,3 тис. років тому, яке вважають рубежем палеоліту і мезоліту.

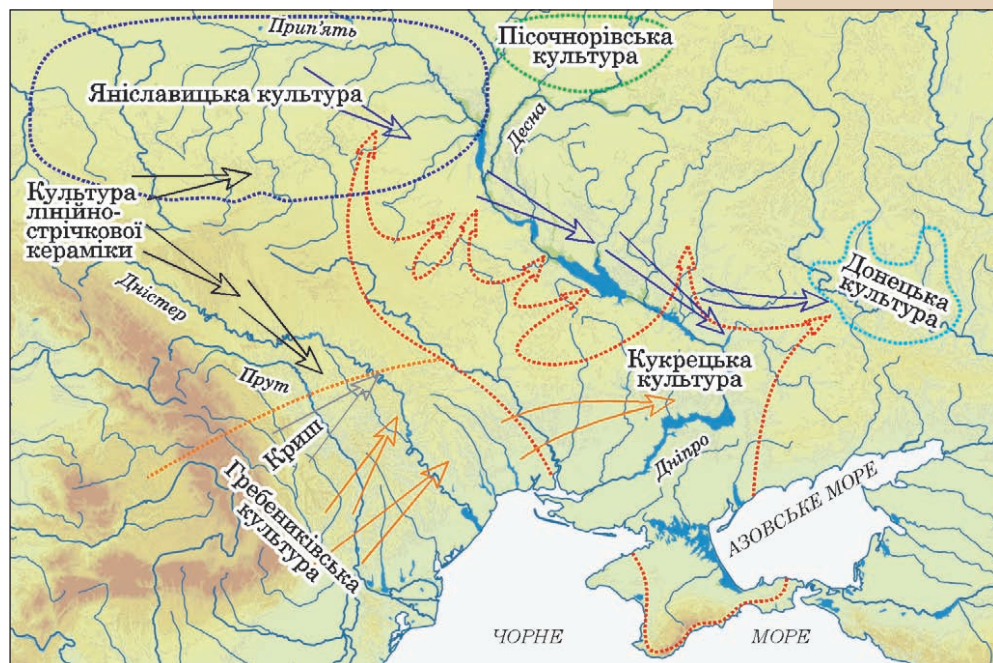
Упродовж 1990-х років Л. Залізняк підготував серію узагальнювальних праць з проблематики фінального палеоліту й мезоліту України та суміжних територій, де запропонував власну періодизацію фінального палеоліту та мезоліту Південного Заходу Східної Європи.

Розроблена за часи Незалежності сучасна періодизація мезоліту України має дві фази історичного розвитку двох культурно-історичних провінцій (Балтійської та Надчорноморської), в межах яких розвивалося півтора десятки мезолітичних культурних явищ. Балтійська культурно-історична спільнота Полісся та прилеглих територій Волині та Галичини, починаючи з фінального палеоліту, мала тісні етнокультурні зв'язки з Балтією. Зокрема близько 12 тис. років тому з Балтії на звільнену від льодовикових явищ Поліську низовину просунулися мисливці на північного оленя культури Лінгбі, від яких походять свідерська та красносільська культури Полісся.

Друга хвиля мігрантів з Балтії на Полісся сталася на початку мезоліту — кудлаївська культура. У пізньому мезоліті з Балтії на Полісся просунулися через басейн Вісли лісові мисливці яніславицької культури.

У межах Надчорноморської провінції мезоліту України найбільш масштабним культурним явищем була кукрекська культура. Вона зародилася на самому початку мезоліту на півдні степової зони, звідки в ранньому мезоліті внаслідок трансгресії Чорно-

Карта пізнього мезоліту України, VI—V тис. до н. е.

го моря колонізувала степовий та гірський Крим, а також стеги до Надпоріжжя на півночі і Побужжя на заході. У другій половині мезоліту під тиском протонеолітичних мігрантів з Подунав'я (гребениківська культура Одещини), а пізніше неолітичних фермерів культур Криш та Кукутень-Трипілля кукрекці просунулися з Побужжя у Києво-Черкаське Подніпров'я, де започаткували дніпро-донецьку неолітичну культуру.

У гірському Криму в пізньому мезоліті, крім кукрекської культури, розвивалася мурзак-кобинська культура. На лівобережжі Дніпра та на Донбасі найкраще досліджені зимівниківська культура раннього мезоліту та пізніша донецька.

За доби Незалежності на початку ХХІ ст. сталися радикальні зміни в поглядах на процес неолітизації території України. Фактично, відбулася справжня «неолітична революція» в розумінні дослідниками як самого процесу, так і шляхів та часу поширення відтворювального господарства на південному заході Східної Європи.

Сучасний стан археологічних джерел з неоліту України суперечить досить популярному наприкінці ХХ ст. твердженню про місцеву доместикацію найдавніших домашніх тварин (вівця, коза, бик) та культурних рослин (пшениця, ячмінь, горох). Чимало фактів переконливо свідчать на користь їхнього одомашнення на Близькому Сході з наступним поширенням через Балкани і Подунав'я у Центрально-Східну Європу, зокрема і на Правобережну Україну.

Не підтвердилася південно-східна версія неолітизації України В. Даниленка, яка була популярною серед радянських дослідників у другій половині ХХ ст. під назвою «східного скотарського імпульсу». Натомість маємо численні археологічні, палеозоологічні та палеоботанічні свідчення на користь південно-західного варіанту неолітизації регіону. Неоліт України не є винятком із загальноєвропейського контексту. Як уся Центрально-Східна Європа Україна, передусім Правобережна, перейшла до неоліту у VI—V тис. до н. е., запозичивши його новації з Балкан через Подунав'я. Це сталося у режими «балканізації» завдяки п'яти головним хви-

Карта неоліту України

лям неолітичних землеробів-колоністів з Балкан та Подунав'я — морській, гребениківській, кришській, лінійно-стрічкової кераміки, кукутень-трипільській.

Принципові зміни в концепції неолітизації України, що сталися на початку ХХІ ст., по суті, є відходом від старого бачення «неолітичної революції» в регіоні. Останнє формувалося у повоєнні часи в умовах ідеологічного протистояння Заходу, значною мірою, під впливом відомих радянських ідеологем. Зокрема неписаним принципом радянської археології був патріотичний автохтонізм, що протиставлявся буржуазним ідеям безрідних космополітів міграціоністів. Сформована у повоєнний час концепція «східного скотарського імпульсу» теж несе певний наліт радянського патріотичного автохтонізму. За В. Даниленком, скотарство було привнесено на південь України з поза її меж, але з радянської Туркменії та Передкавказзя, а не з країн ворожого НАТО (Туреччини та Греції).

Відхід від ідеологічного протистояння Заходу зняв зазначені ідеологічні обмеження в науці, а розвиток археології показав, що неоліт України, перш за все Правобережної, є органічною частиною

Карта неолітизації Центральної Європи та України

неоліту Центральної Європи. Неолітичні культури Правобережжя є локальними проявами культурних спільнот Центральної Європи, а послідовні фази неолітизації останньої (морська, кришська, лінійно-стрічкова, лендельська та ін.) прямо корелюються зі згаданими хвилями неолітичних колоністів з Балкан через Подунав'я на південний захід України.

Таким чином, Правобережна Україна перейшла до неоліту синхронно з Центральною Європою внаслідок колонізації найдавнішими неолітичними землеробами з Подунав'я у VI—V тис. до н. е. А в V—IV тис. до н. е. неолітичні новації з Правобережжя поширилися на північ у Полісся та на схід та південний схід України.

Фактично, на початку XXI ст. в археології України сталася зміна концепцій неолітизації регіону. На зміну старій південно-східній версії приходить південно-західна, що відповідає не лише сучасній джерельній базі, але й загальноєвропейському баченню неолітичної революції в Центральній Європі шляхом її колонізації неолітичними землеробами з Балкан через Подунав'я.

Власну логіку розвитку в українській археології мали соціально-економічні дослідження спільнот доби фінального палеоліту та мезоліту. Фундаторами соціально-економічних досліджень в Європі були британські дослідники Г. Кларк та Г. Чайлд, які в середині XX ст. започаткували потужну англо-американську школу соціально-економічних досліджень первісності. Ідеї засновників підхопили й розвинули у 1960—70-х роках представники процесуальної або нової археології, які називали себе етноархеологами — Л. Бінфорд, Д. Бірдселл, Г. Фрізон, Т. Прайс, Р. Лі, Т. Хассан та ін. Їхні принципи дослідження первісності із залученням даних етнографії поступово стали застосовуватися у Європі, а пізніше в СРСР. Саме з цими процесами у світовій науці пов'язане пробудження інтересу до соціально-економічних проблем кам'яної доби, що простежується в Україні з кінця 1980-х років.

На зорі Незалежності співробітники відділу археології кам'яної доби ІА НАН України розробили універсальну методика реконструкції способу життя первісних мисливців через їхній господарсько-культурний тип із залученням даних етнографії. Цю методика застосував Л. Залізник на практиці при реконструкції моделей господарської адаптації мисливців на північного оленя та лісових мисливців мезоліту. Над реконструкцією господарсько-культурного типу степових мисливців на бізона плідно

працювала О. Кротова. О. Яневич зробив спробу реконструкції життя первісних мисливців Гірського Криму.

Варто зазначити, що зроблені українськими дослідниками реконструкції первісних суспільств не були простим копіюванням методів американських етноархеологів. Більше того, запропонована й успішно застосована в Україні оригінальна методика етноархеологічних реконструкцій первісності не має прямих аналогій в археологічній практиці.

* * *

За тридцять років Незалежності археологія кам'яної доби України зробила суттєвий поступ як у поповненні джерельної бази, так і в теоретичному осмисленні та висвітленні складних культурно-історичних та соціально-економічних процесів, що мали місце на зорі історії в регіоні. З падінням «залізної зависи» передові європейські методики досліджень поширилися й успішно застосовуються на пострадянському просторі, зокрема в Україні, археологи якої працюють у тісному контакті з науковцями розвинених країн Європи та Америки. За часів Незалежності розроблена сучасна періодизація кам'яної доби України. Розроблена і успішно застосована на практиці оригінальна методика реконструкції способу життя первісних мисливців шляхом етноархеологічного моделювання.

Фази розвитку доісторичного минулого України відповідають хронологічним етапам кам'яної доби Центральної та Західної Європи. Крем'яні індустрії та культурні явища палеоліту, мезоліту та неоліту України є органічними складовими або локальними проявами загальноєвропейських культурних спільнот. Принаймні, більшість із них мають на заході прямі паралелі. Іншими словами, в цілому, кам'яна доба України в культурно-історичному сенсі є невід'ємною східною частиною доісторичної Європи.

Леонід ЗАЛІЗНЯК
доктор історичних наук,
Інститут археології НАН України